

प्रधानमन्त्री जंगबहादुर राणाका समयको नेपाल-भोट युद्धका ऐतिहासिक सामग्री

(संख्या १२८-१२९ को बाँकी)

वैसाख शुदी १३ रोज १ मा

तस्तै वषत्मा श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा श्री मेजर कपतान हरिमान सिंह वस्न्यात. कपतान बलबहादुर पाडे, अम्बरबहादुरले लेषी चह्लाई पठायाको सुना गुम्वा पट्टीका रैती हुँ भनी विगुषार्ताल्का पालमा २२ घर भोट्याले पाल टांगी बस्न आयाको रह्याछन्. षवरमा ज्यू चिवा डाकु हुन् की भनी हेर्न सुवेदार १ सिपाही ११ लामा १ पठायी र बुझि पक्री ल्याया पीछा पन्थी जाही वसछन् भन्यार जवान वंदीले श्री विगुका मिझारको जिम्मालाई पठाज्यु वाही वसछन. वाटो वनाउनु र वरोवर लागी-रह्या छौ विकट जस्ता तरहको गरि तयार गर्न सकौला विति चह्लाउदै गरौला येस तरफका दुस्मनको व्येहोरा अधी विति गरि पठायाका अजिले जाहेर भयो हो फेरि चिवा पठायाका छन. जो ल्यायाको षवर विति चह्लाउदै रहंला आकु हुसियार पनी भरिसष्य गर्दैछौ परिआयाको काजकाम विन्ती चह्लाउदै रहंला मुकाम लामवगर शुभ्-

वैसाख शुदी १३ रोज १ मा

तस्तै वषत्मा श्री प्राइममिनिष्टरवाट श्री जनरल जग-

त्सम्सेरजङ्ग कुवर राणाजीलाई जवाप लेषी गयाको गुन्टा आड फेर्दा भोट्याहरू मन्याको र आलमाल लुटीयाको व्येहोरा वारको कागज बुझि लेषन्या काम गर्नु छौ. केरुवाट झुगा तरफ रसद वोकार्जन्या कुराको वन्दोवस्त वाधन्या काम वेस भयेछ मुषीयार कोटवाललाई टिगरी-वाट लामाको षजांची र टिगरिको ताल्वये भन्याको लस्करको मालीक धैवुडले केरु हेर्न आर्जछौ रसद पानी वास वस्न्या जगाको ताकीती गर भनी चिनीवाले लेष्याको पत्र पठाई दिया छौ आइपुग्यो तिन्हेहरूलाई लेषन्या भन्या कुरा चिनीवा भारादार सिपाही श्री ५ वादसाहका हौ. तपाजीहरूलाइ हाम्रो सलाम छ तपाजीहरू येस्तरफ आर्जन्या काम नगर माथीतिर गै वस्न्या काम भया वढीया होला. तपाजीहरूसंग हामी लडन आयाका पनी होइनी लडन्या सामर्थ पनी छैन. हामी त भोटसंग लडन आयाका हो अह्ले हाम्रा सिपाहीलाइ भोट्याले गोली लाउंदा लडाजीमा पर्दा मेरो आज्ञा पनि फौजले मान्या छैनन्. भोटका सिपाही र चिनीवा सिपाही चिह्लमा पनी सवतैनन्. चिह्ल नसकनाले लडाजीमा पर्न जानन् तपाजी-हरू यस्तरफ नआउनु भया वढीया होला चा सलुक वंदो-

वस्तु गर्नु पन्थो भन्त्या मसंग भला भला मानीस १०।१२ जना हातहतियार नली सेतो झंडा ली आया हुन्छ जो गर्न्या कुरा म गरूला म देशी पछिवाट लस्कर हेरे छ येति भन्त्या थाहा छैन अंदाज नभयाका हेरे लस्कर भयाका ठाउमा तपाईंहरूले जानु वढीया छैन तेतिका लस्करमा हाम्रो हुकुम थामन पनी असंभार छ भनी जवाप दिनु येति जवाफ दिदामा पनी हातहतियार ली लडन आउन्त्या चिनीत्रा हुउन. भोट्या हवन देस गरि कत्तल गरि लडनु सष्ये मुषले चिठीले चिनीत्रा भारादार सिपाहीहरूलाई ठुलो झं गरि मानी पर सार्नु उति गर्दा पनी नमानी लडन आया भन्त्या कत्तल गर्नु चिवा पठाउनु पन्थो भन्त्या आपनु चिवा नपक्रीन्या गरि पठाउनु अब चिवा जान्या पक्रीयो भन्त्या भोट्याले मारिदिन्या छन् तेस्कराको बहुत तजवीज भरी चिवा पठाउनु भोट्यावाट चिवाचर्चा गर्न पठायाका मानिसलाई पक्रीया भन्त्या मारिदिनु. घा गछौं भनी कोही पगरि लायेक दर्जाका मानिस आया भन्त्या हातहतियार छोडी आउनु भनी हातहतियार छोडी सेतो झंडा ली आउन्त्यासित वातचित्त गर्नु वांकी रसदको ताकीति नभया लडाब्रीमा फौजले घान पाउदैन् सवै भन्दा ठुलो रसदको ताकीति हो रसदको काम तिमीले गर्नु भनी येतावाट कम्याण्डर कर्णेल सनक सि षत्रीलाई पठायाको हो केरूमा आई चाडो रसदको ताकीति गरि पठाई देउं भनी कम्याण्डर कर्णेललाई तिमीले पनी लेषी पठाया छौ सवैभन्दा ठुलो रसदको काम हो भनी भैस्यादेशी रसुवासम्मको ताकीतीलाई मेजर कपन दलजित विष्टलाई येतावाट पठावा रसुवादेशी झुगासम्म तिमीले पठाउनु भनी कम्याण्डर कर्णेललाई पनी लेषी पठायाको छ. तिम्रा तजवीजले उस्तै नभै नहुन्या भयो भन्त्या अरू काममा पठाउनु इनलाइ रसदको कामलाई रसुवादेशी रसद फौज पुग्याका ठाउमा पुन्त्याउन्त्या काम गराउनु शुभम्—

वैसाख शुदी १३ रोज १ मा

तस्तै विचमा श्री प्राइममिनिष्टरबाट श्री जनरल वद्री नरसिंह कुवर राणाजीलाई जवाप लेषी गयाको कपतान

अम्बर सि कुवर राणाजीलाई जंगी कामको माल रसदमा आउन्त्या जान्यालाई जगात लाग्दैन् भन्त्या हटनाको तिम्रो दस्षत स्मेत सायतका पुर्जि वमोजिम प्रस्थान सारि वाटो पुल्यापछि जानु भन्त्या विस्तार लेषी पठाउन्त्या काम वढीया गन्त्या छौ. पुराना कुथि पठाउन्त्या कुरालाई र पुन्त्याउन्त्या मानिस मिल्या भन्त्या पठाउनु मानिस मिल्दैन् भन्त्या नपठाया पनि हुन्छ. श्री लेफटेन्ट कर्णेल जङ्गधोज कुवर राणाजीवाट षाली घानगी पठाइदियाका षलासी ज्मादारं १ षलासी १६ ताहा तिमीले भर्ना गरि षजाना वोकाई सैनालका हुदा १ सिपाही ४ साथ गरि मुस्ताड तरफ रवाना गन्थो काम वढीया गन्त्या छौ. तिमीले माहाजन काढी जंगी काममा पठायाका दस हजार रुपैयाको सुनस्मेत लेफटेन्ट कर्णेलले पठाइदिया छन्. बहुत वढीया भयेछ कुतिसर भयाका फत्यनामाको वढाइ गर्न्या काम वेस गन्त्या छौ शुभम्—

वैसाख शुदी १३ रोज १ मा

तस्तै विचमा वैसाषका १६ दिन जादा श्री प्राइममिनिष्टर यान कम्याण्डर इन चिफ जनरल जङ्गवहादुर कुवर राणाजी श्री मद्राजकुमार कुमारात्मज श्री जनरल भक्तवीर कुवर राणाजी दिन गत घटी ३ पला ११ जादा श्री ५ सर्कारमा विदा भै दिन गत घटी ११ पला ४७ मा केरु तरफ रवाना हुनुभयो.

वैसाख शुदी १३ रोज १ मा

ताहापछि श्री प्राइममिनिष्टरवाट श्री जनरल जगत्सम्सेर. जङ्ग कुवर राणाजीलाई लेषी गयाको श्रीनाथ भैरवनाथ श्री पुराना गोरष श्री जङ्गनाथ इ ४ पल्टन्ले झुगा किल्लामा चारौ तरफ घेरा दी वरावर जङ्गी गोल. हान्दा किल्ला तोड्न सक्थ्याको छैन भन्त्या विस्तार लेषी पठाउन्त्या काम वढीया गन्त्या छौ. जंगी गोला षर्च भै थोर वांकी छ भनी जंगी गोला मेजर कपतानहरूले मागी पठाउंदा २५ भारी जङ्गी गोला पठाउन्त्या कां गन्त्या भनी लेष्याका कुरालाई वढीया गन्त्या छौ. रसदको ताकीती गर्नु भनी तिमीलाई लेषी गयाको हो. रसदको ताकीतीलाई

चाहिन्या मानिस राखी वन्दोवस्त मिलाई यो चिठी पुग्या वित्तिकै तिमीले झुगा हात्त जान्या काम गर झुगा सर भयापछी ताहा किल्ला काम जगुतीको वन्दोवस्त गरि कैल्ले केरू कैल्ले रसुवा आइ जस्ता पाठले हुन्छ अधी लेषीगया वमोजिम सबै रसद झुगामा पुग्याउग्या काम गर्नु भन्ग्या कम्प्याण्डर कर्णेल सनक सि पत्रीलाई लेखीगयाको छ सोही वेहोरा तिमीले पनि अह्लाई झुगा हात्त पठाउग्या काम गर. अधीका लडाजी मार झुगा हान्दा जंगी गोला पर्च भै थोर बांकी छ भनी मेजर कपतानहरूले तिमीसंग वित्तिकै गरि पठायाका कुरालाई काममा पर्च हवस वेकाममा पर्च हुन नजावस. सो तजवीज मिलाई काम गर्नु हात्त तजवीजमा भन्ग्या त्यो किल्ला जंगी गोलाले फोरि होइ सकैन वमले किल्लाभित्र फुटग्या गरि हान्या ताहावस्याका दुस्मन पनि मर्नन् भागनन् भन्ग्या जस्तो लाग्छ सो तजवीजसंग तिमीले अह्लाई पठाउग्या काम गग्या वढीया होला. शुभम्-

वैसाख शुदी १४ रोज २ मा

तस्तै वषत्मा श्री प्राइममिनिस्टरबाट श्री जनरल जगत्सम्सेर जङ्ग कुवर राणाजीलाई लेषीगयाको गुन्टा अडामा लडाजी हुदा लुटी ल्यायाको मालको तपसिल पठाइदिया छै आइपुग्यो लुटी ल्यायाका मालमध्ये दोचावषु नहुग्या हुदा सिपाहीलाई दी बांकी रट्याको दोचावषु पीपा षलासीलाई बांडी दिनु पालहरू रसद र षजानाका संभारलाई राषनु लेफटेन्ट जनरल भाइ वषतजङ्ग कुवर राणाजीले लै गयाको तोपगठ्ठा वम २ मध्ये १ तोप तिमीसंग १ गुन्टा किल्लामा राखी बांकी २ तोप वम २ लो झुगाका मद्दतलाई झुगा किल्ला देषी ३ कोस वढो घोर्मागाउमा वस्तु तोपको र वमको षजाना जो अफिसरहरूले मागी पठाउछ नदिनु भनी लेफटेन्ट जनरललाई उदि दिग्या काम वढीया भयेछ रसुवामा रट्याका नौपनी १२ पनी १८ पनीका वम पाडसिंठारसम्म पुग्या छन् वढीया भयेछ ताहा आइपुगनी वित्तिकै लेफटेन्ट जनरल वस्याको घोर्मागाउमा पठाउग्या तजवीज वढीया ठहराया छै झुगा किल्लालाई चारैतरफ १।१ मेजर कपतान पल्टन

राषी घेरा दी तोपका गोला हांन्या काम वढीया गग्या छै. अब हमला गरी किल्लाभित्र पसी भोटका लडग्या सर्दार देव। फौज पल्टनीका सिपाहीलाई साफ कत्तल गरि किल्ला लिन्या काम गर्नु वा गर्न भनी आउग्या मानिसहरू र सिभुका लामा ताहा घेरा भित्र पग्याको छ की कसो भयो काहा छन. तिनको षबर लेषी पठाउग्या. काम गर षजाना भन्ग्याको ज्यू हो ज्यू जान्या ठाउमा मात्रै षजाना जावस वीच नजावस येसको तजवीज गरि आफुले हांन्याको चोट नखिरिन्या नहानी नहुग्या पग्यो भन्ग्या सो माफिक षजाना पर्च गर्नु विकाममा पर्च हुन नपाउग्या तजवीजसंग काम गर्नु झुगा किल्ला सर हुग्या वित्तिकै सिपाही पिपा रयेतहरूलाई मर्मत गर्न लगाई सफा गरि षजाना रसद गैल्ल ती ठुला घरमा संभारसंग राषग्या काम गर्नु शुभम्-

वैसाख शुदी १४ रोज २ मा

श्री प्राइममिनिस्टरबाट श्री विर्गेडियेर जनरल षड्गवहादुर कुवर राणाजीलाई जुवाप लेषी गयाको टिम्या षलंगावाट चिवा पठायाको भोट्या जना ३ पक्रीयाको र इनै चिवाहरूले कट्याको षवर लेषी पठाउग्या काम वढीया गग्या छै. पक्रीयाका चिवाजमा ३ लाई अरू कैफियेत बुझी छोडी दिग्या हो की रोक्री राषग्या हो भनी लेषयाको कुरालाई ति चेवा ३ लाई नेल हाली धनकुटामा ल्याई राषग्या काम गर्नु अब प्रान्त चिवा आयाकालाई पक्रीया भन्ग्या मारिदीनु टिगरिबाट चिनिवा भारादार केरू तरफ आउग्या कुरा लेषी आयेछ र तिनीहरूलाई लेषग्या भन्ग्या कुरा चिनीवा भारादार सिपाही श्री ५ वादसाहका हौ. तपाइहरूलाई हात्तो सलाम छ येस्तरफ आउग्या काम नगर माथीतिर जाई वस तपाइहरू हामीसंग लडन आयाका पनी होइनौ लडग्या सामर्थ पनी छैन हामी त भोटसंग लडन आयाका हौ. हात्ता सिपाहीलाई भोट्याले गोलि लाउदा लडाजीमा पर्दा अल्ले मेरो आग्या पनी मांन्या छैन भोटका सिपाही र चिनीवा सिपाही चिह्नी पनी सक्तैनन् चिह्न नसवनले लडाजी पर्ने जानन् तपजीहरू नआया वढीया होला घर सलतन गर्नु पग्यो भन्ग्या मसंग भला

मानिस १०।१२ जना हातहतियार नली सेतो झंडा ली आया हुन्छ जो गर्ना कुरा म गरौला पछिवाट लस्कर ढेरै छ अर्थात् नभयाको ठाउँमा तपाजीहरू जान बढीया छैन तैतिका लस्करमा हाम्रो हुकुम थामन पनी असंभार छ भनी सकंज्याल मुषले चिठीले चिनीजा भारादार सिपाहीलाई ठुलो झै मानी पर सानु उति गर्दा पनी नमानी हातहतियार ली लडन आया भन्या कत्तल गरि लडनु चिवा पठाउनु पन्यो भन्या आकु चिवा नपक्रन्या गरि पठाउनु चिवा पत्रीया भन्या भोट्याले मारिदिन्या छुन् तेस्कुुराको वहुतै तजवीज गरि चिवा पठाउनु भोटवाट चिवा चर्चा गर्न पठायाका मानीस पत्रीया भन्या मारिदिनु घा गछौं भनी कोही पगरी लायेक दर्जाका मानिस आया भन्या हातहतियार छोडी आउ भनी भन्नु हातहतियार छोडी सेतो झंडा ली आउन्यासंग वातचित्त गर्नु भन्या यो वेहोरा श्री जनरल जगत्सम्सेर जङ्ग कुवर राणाजीलाई लेषी गया सोही वेहोरा तिमिलीलाई लेषी पठायाको छ तेस तर्ह पनी चिनीजा भारादार आया भन्या येही लेषिया वमोजिम लेषन्या भन्या काम गन्या बढीया होला शुभम्—

वैसाख शुदी १४ रोज २ मा

ताहापछि श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा मेजर कपतान अम्बसि कुवर राणाजीले लेषी चह्राई पठायाको जमा भयाको रसद मुरी ४४६।१९ ली मुस्ताङका जनावरलाई बोकाई बैसाषका १५ दिन जादाको सायेत गरि मुस्ताङवाट ८।९ कोस दुस्मनको मुजुक झिउं भन्या जगामा पुग्याको थिजा मुस्ताङ तरफका जनावरलाई रसद बोकाई चिठी पुग्नी वित्तिकै वैसाषका १५ दिन जादा ताहावाट झुगा जानु भन्या चिठी अघी पठायाको हो अब र वैसाषका १५ दिन जादा जानु भन्या लेषी गयो तपनी वैसाषका १५ दिन जादा हिडन्या काम नगनु पल्टनलाई चाहिन्या दोचा वणु पाल गैह्रको रसद बोकन्या जनावर गैह्रको तयार भै रहन्या काम गर्नु जाहावाट फलाना दिन जानु भन्या लेषी गया पछि उसै सायेतमा ताहावाट झुगा तरफ

जान्या काम गरौला अल्हे जान्या काम नगर झुगामा हाम्रो र भोटको लडाजी जोरिरहेछ तेस तरफ पनी डाक दिन आउंनन् आकु होसियारी पहरा चौकी विकट राषी वहुतै हुसियारीसंग रहन्या काम गर भन्या लेषी बक्सका अर्थ मजकुर जगामा पल्टन अडी भन्या ठुलो लेष हिउं भयाको जगामा दारू वा पानी नहुन्या जगा हुनाले पल्टन अड्याउन सकियेन र फीरि मुस्ताङ आञ्चौ मुस्ताङ वसी पहरा चौकी पाल जनावर जमा गर्ना काम गरौला रसद बोकन्या जनावर स्मेत गैह्र तयार गरि राबनु भनी लेषी वकस्याका अर्थ थाक ५ गाउं १२ गाउले १।१ षेप ल्याया फेर रसद ल्याउन भनी लिन जादा भोट तरफ अनाज गैह्र १ माना पनी जान नदिनु भनी श्री प्राइममिनिष्टर साहेवको दस्बत छ भनी डिठुा श्री लाल भट्टले रोक्दा काहावाट अनाज ल्याउं रसद पुग्याउ भनी दुनिजा राउछन् मुकाम मोस्ताङ शुभम्—

वैसाष शुदी १५ रोज ३ मा

तस्तै वषत्मा श्री प्राइममिनिष्टरका हजुरमा श्री जनरल जगत्सम्सेरजङ्ग कुवर राणाजीवाट लेषी चह्राई पठायाको वैसाष शुदी १४ रोज २ मा पश्चीम दिसावाट श्री भैरवनाथ पल्टन पुर्व दिसावाट श्री नाथ र जंगनाथ उत्तरपट्टीवाट पुराना गोरष गरि घेरा दी राष्याको रहेछ तेस वषत्मा भैरवनाथ जंगनाथले पानी घट्टा थुनुं भनी बढी जादा लडाजी भयेछ र श्री भैरवनाथ ३ पट्टीका उहार ५ पट्टीको सिपाही १ जमा २ बेत भयाका छन घाइत्या ३ जना भयाछन् दुस्मनका पट्टीवाट मारूमा हान्दोरहेछ पछि पछी २ घडी दिन वांकिमा हल्ला गरि किल्ला वाहिर निस्वयाछन् र श्री भैरवनाथ पल्टनले १०।८ वन्दुक र तोपका गिराफ येकै फेरा पादा दुस्मनका ३ जना षेत १ जना घाइत्या भै फेरि भागी दुस्मन किलैभिन्न गयेछ वैसाष शुदी १५ रोज ३ का दिन श्री लेफटेन्ट जनरल दाजैज्यू र म झुगा पुग्यौ मैदानका अर्थलाई र किल्लाका पुर्व-पश्चीम उत्तर-दक्षिण चारैतिर १ पाउं १।१ पाउं जमीन मैदान रहेछ दक्षिणतिर २ पल्टनको षलंग अघी

राणी देवी दत्त हेजर १ छपनी १ मद्दत ली डरा गन्या
 काम गन्यौ. हामी २ भाइले पनी डाडावाट किल्लामा
 ७६।७७ अषाज जंगी गोला हानी हेन्यौ र आडमा गै घर
 प्रषालमा लागी गोला लाग्याको ठाउ मात्र प्वाल पर्दा-
 रहेछ फुट्नुया भक्तन्या केही हुदो रहेनछ किल्ला भन्या
 चारौ तरफ ३।३ वुजा ३।३ तला गरि मजगुतीसंग
 वन्याको रहेछ भित्रका अर्थलाई मुनको मोलम्बा गजुर-
 स्मेतका घर ३ लामा राजा वन्या घर १ अंग्रेजी दस्तुर
 गरि मुन्दा घर वन्याका रह्याछन्. अघी अफीसरहरूले
 जंगी गोला फुट्नुया गोला वम गोला गरि ४।५ सै हान्दा

किल्ला पनी फुट्नु नसकदा हामी दुइ भाइले वसी सल्लाह
 गरि माथी टापुमा गै दुर्वेनले हेरि तजवीज गर्दा पश्चीम
 दिसावाट ७ तोप येकै ठाउँमा हान्दा फुट्नु सक्यो भन्या
 उस तरफवाट तोप र बन्दुकले पेलि काठका भड्याड
 बनाई तिन दिसावाट पल्टनले पेली किल्ला मिचि हमला
 गरु ला भन्या झै लागीरहेछ. अघी लडाजी भयाको आड-
 को नक्सा र झुगा किल्लाको नक्सा उतारी चहाइ
 पठायाको छ. नजर भै जाहेर होला मुकाम झुगा
 शुभम्-

(क्रमशः)